

2018-10-12

Sektionen för lokal och regional utveckling
Nils-Olof Zethrin

Nationell innovations- och utvecklingsfunktion för idrotts- och fritidsanläggningar

Sammanfattning

Ett brett utbud av olika typer av aktivitetsytor är en förutsättning för såväl idrott som fysiska aktiviteter. Att bevara, utveckla och skapa nya anläggningar är därför viktigt för att stimulera medborgarnas deltagande i idrott och utövande av fysiska aktiviteter.

Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har tagit ställning för att främja anläggningsutveckling. Kommunerna är centrala i att tillhandahålla och finansiera anläggningar. SKL har i sitt idrottspolitiska positionspapper betonat vikten av idrotten och den potential den har, men också att kommunerna möter utmaningar framöver i att bidra till infrastrukturer som tillgodoser medborgarnas skiftande behov. Liknande ställningstaganden finns inom idrottsrörelsen. En central del av Riksidrottsförbundets (RF) värdegrund är allas rätt att vara med. Det förutsätter att anläggningar och idrottsmiljöer är och upplevs tillgängliga och välkomnande för alla som vill idrotta.

SKL och RF har tillsammans identifierat utvecklingsbehov inom området idrotts-, fritids- och även kulturanläggningar och menar att staten kan utveckla sin roll i att stödja utvecklandet av anläggningar via kunskapsuppbyggnad och ekonomiska stöd i enlighet med behov hos de som äger och driver anläggningarna samt nyttjare av dessa.

Staten bör verka för att anläggningar och utbud erbjuds utifrån lokala behov, med lika tillgång för flickor, pojkar, kvinnor och män genom att:

- inrätta en anläggningsutvecklingsfunktion som både ger ekonomiskt stöd och bidrar till nyskapande utvecklingsprocesser genom kunskapsgenerering, med inriktning på anläggningar som används av invånarna på deras fritid och inte avse eventarenor,
- konkretisera vilken roll staten kan utveckla för att stimulera innovativ anläggningsutveckling, ett arbete som ska äga rum i nära samverkan med kommunsektorn och civilsamhälle,
- använda de befintliga statligt relaterade ekonomiska medlen för att bättre, skapa synergier, få bättre effekter i enlighet med politiska mål och prioriteringar gällande idrott, hälsa och fysiska aktiviteter.

SKL:s utgångspunkter

Det är på den lokala nivån som idrotten utövas och de lokala förutsättningarna är avgörande för om idrott verkligen blir den kraft den har potential att vara. En viktig utgångspunkt är att idrott och motion inte enbart avgränsas till den verksamhet som bedrivs av den organiserade idrottsrörelsen. Att tillhandahålla infrastrukturer som tillgodoser medborgarnas skiftande behov är en stor utmaning framöver.

Det finns starka motiv att arbeta strategiskt med de folkhälsovinster idrotten kan generera, genom att bygga upp infrastrukturer som lockar fler att delta, till exempel genom att tillhandahålla organiserade och självorganiserade idrottsaktiviteter som lockar bredare deltagargrupper än idag, men också genom en ”möjliggörande och fysiskt aktiverande” utformning av stadsrummet, bostadsområdet, lokalsamhället och inte minst av utformningen av idrottsanläggningarna i sig. Genom sitt övergripande ansvar för samhällsbyggandet är kommunernas arbete med att erbjuda miljöer – i centrum, på gator, torg och parker – som inbjuder både till vistelse och till rörelse av stor vikt.

De senaste decennierna har det i Danmark och Norge skett en idrottsanläggningsutveckling som är i takt med medborgarnas förändrade idrotts- och motionsvanor. En avgörande utgångspunkt för detta är att det finns en nationell kompetens- och bidragsgivning till innovativ och funktionsinriktad idrottsanläggningsutveckling. Dessa resurser/medel kan användas för att pröva nya vägar och utgör en källa till kunskaps- och erfarenhetsutveckling. Genom en liknande satsning skulle Sverige kunna modernisera och utveckla det svenska anläggningsbeståndet.

Redan i tidigare yttranden har SKL:s styrelse tagit ställning för att:

- förutsättningarna ska undersökas för att etablera en nationell ekonomisk fond med syftet att stimulera utvecklingen av idrottsanläggningar och idrottsmiljöer så att de blir attraktiva och tillgängliga för såväl föreningsidrott och motionsidrott som ”pröva-på”-idrott och spontanidrott,
- staten bör i samverkan med SKL och civilsamhället stödja innovativ utveckling av miljöer och anläggningar för att stimulera ett ökat deltagande,
- fler demokratiska mötesplatser för dialog och samverkan och fler anläggningar för aktiviteter behöver utvecklas i samverkan med civilsamhället,
- staten bör i samverkan med SKL och civilsamhället stödja innovativ utveckling av miljöer och anläggningar för att stimulera ett ökat deltagande.

RF:s utgångspunkter

Framtidens Sverige kommer vara mer heterogent som en följd av en starkare globalisering, urbanisering och individualisering. En stark idrottsrörelse är en del i att bygga social hållbarhet i ett heterogent samhälle. Föreningslivet ger möten över

gränser, ökad respekt och förståelse, demokratisk skolning och möjlighet att växa som individ. Men då måste föreningslivet ha någonstans att vara.

Ett rikt utbud av anläggningar och idrottsmiljöer i varje kommun skapar valmöjligheter av idrotter. Närheten till anläggningar/idrottsmiljöer har flera positiva hälsoeffekter. Anläggningar och idrottsmiljöer måste därför vara ett naturligt inslag i samhällsplaneringen.

Historiskt har tillgången till idrottsanläggningar och idrottsmiljöer varit god, vilket har möjliggjort den breda och framgångsrika idrottsrörelsen. Men det finns idag utmaningar som gör det svårare att komma åt anläggningar och idrottsmiljöer för träning och tävling, som konkurrens om utrymmet i de växande städerna och svårigheter att komma åt mark, vatten och luft för träning och tävling. Träning och tävling ska ske under så säkra omständigheter som möjligt för utövare, ledare och publik.

Samtidigt har idrottsanläggningar och idrottsmiljöer i princip sett likadana ut sedan de började uppföras medan samhället i övrigt har utvecklats mycket. Nyttänkandet behöver ökas och Idrottsrörelsen ska vara ledande i arbetet med att skapa framtidens anläggningar och idrottsmiljöer. Ökad kompetens behövs för att påverka utvecklingen men också för att öka andelen hållbara anläggningar och idrottsmiljöer, både ekonomiskt, ekologiskt och socialt.

Ekonomiska resurser är viktiga för att bidra till att andelen hållbara anläggningar och idrottsmiljöer ökar. RF har gentemot regeringen drivit en nationell fond för idrottsanläggningar och -miljöer, som med fördel skulle involvera flera berörda myndigheter och andra aktörer.

I RF:s anläggnings- och idrottsmiljöpolitiska program står att:

- RF ska verka för ökad kunskap och kompetens kring anläggningar.
- RF ska årligen dela ut bidrag för att påverka utvecklingen av anläggningar och idrottsmiljöer.
- RF ska föra dialog med andra aktörer som delar anläggningar och idrottsmiljöer eller intressen med idrottsrörelsen.

Behov

Utvecklingen rörande deltagande i idrottsaktiviteter och utövande av fysiska aktiviteter har flera dimensioner. Stora befolkningsgrupper rör sig och lever hälsosamt. Det finns också en utveckling inom andra grupper av minskat idrottande, mindre fysiska aktiviteter och sämre hälsa. Utvecklingen speglas i den varierande grad av deltagande i den organiserade idrottsrörelsens aktiviteter där andelen aktiva i barn och ungdomsgrupperna minskar.

Det finns stora samhälleliga värden med ett aktivt civilsamhälle. En av det offentliga viktigaste verktyg för att främja ett livskraftigt föreningsliv är att skapa fysiska platser och rum för civilsamhällets aktörer att bedriva sin verksamhet i.

Inom idrottsrörelsen, kommuner, regioner och staten finns en medvetenhet om att utvecklingen måste mötas och utvecklingen möts av olika former av initiativ från en rad olika aktörer. Inom området anläggningar och miljöer finns goda möjligheter att skapa synergier och driva utvecklingen innovativt mot mer jämställda och jämlika miljöer om befintliga resurser används bättre och att ny kunskap genereras och förmedlas i större utsträckning.

Förutsättningarna att utöva fysiska aktiviteter och idrott ges i stor utsträckning av anläggningar och miljöer. Idag bygger, äger och driver Sveriges kommuner merparten av anläggningarna, men exempelvis idrottsrörelsens organisationer äger och driver också betydande delar av bestånden. Av de vanligaste anläggningstyperna vilka SKL belyst i rapporten *Anläggningar för kultur, idrott och fritid 2014* (SKL 2016), äger kommunerna 70% av de undersökta idrotts- och fritidsanläggningarna och ideella föreningar äger 18 % (varav 64% av de föreningsägda anläggningarna avser naturgräsplaner för 11-spelsfotboll).

Kommunerna har historiskt i stor utsträckning byggt anläggningar för den organiserade idrotten och därmed har det också funnits en tendens till att låta idrottsrörelsen definiera anläggningsbehoven. Detta har å ena sidan inneburit att goda verksamhetsmöjligheter funnits, å andra sidan uppnås inte alltid utveckling när både den organiserade idrottsrörelsen och de aktiviteter som växer fram utanför denna söker nya former.

Ekonomiskt stöd till anläggningsutveckling, brist på synergieffekter och kunskapsutveckling.

Kommunsektorn står för huvuddelen av finansieringen av anläggningar för kultur, fritid och idrott. Kommunerna är i allmänhet involverade i finansieringen av de flesta idrotts- och fritidsanläggningar oavsett ägande och driftsformer.

Kommunala investeringar i kultur- och fritidsfastigheter uppgick 2016 till 3.5 miljarder kronor och driftskostnaderna för egna idrotts- och fritidsanläggningar uppgick samma år till 11.5 miljarder kronor. Till detta kan läggas omfattande stöd till anläggningar som ägs och drivs av den civila sektorns organisationer. Detta kan jämföras med det samlade stödet till idrottsrörelsen från staten vilket uppgår till cirka en sjättedel av just driftskostnaderna.

Staten har en annan roll i förhållande till främjandet av idrott och fysiska aktiviteter på invånarnas fritid. Traditionellt har statens idrottpolitik framförallt förverkligats via statsanslaget till den samlade idrottsrörelsen. Detta anslag har framförallt använts till verksamhets och organisationsstöd. Finansiering av anläggningsutveckling är frivilliga kommunala åtaganden. Vi menar att staten skulle kunna få bättre möjligheter att förverkliga sin idrottspolitik om även anläggningsutveckling stimulerades.

I förhållande till kommunerna, den civila sektorn och privata aktörer har staten en begränsad roll på anläggningsområdet. Det finns dock en rad av olika statligt

relaterade medel för anläggningsutveckling inom idrotts-, fritids- och kulturområdet som kanaliseras via olika aktörer i permanenta eller tidsbegränsade satsningar. RF och SKL menar att delar av dessa medel kan användas bättre. Exempel på sådana stöd finns hos aktörer som Boverket, Jordbruksverket, Allmänna arvsfonden och Riksidrottsförbundet. Nedan nämns några sådana stöd utan att värdera dess effekter.

RF delar ut cirka 85 miljoner kronor årligen till idrottsföreningar inom fyra olika kategorier, ”stöd till nya aktivitetsytor”, ”stöd till säkerhetsprojekt”, ”stöd till energi- och miljöprojekt” samt ”stöd till renovering”. RF beviljar i genomsnitt 200 000 kronor per projekt, men storleken varierar från 5 000 till 2 miljoner kronor. Det har hittills inte gjorts någon samlad analys av effekterna av stöden samt inte heller bedrivits systematiskt kunskapsutveckling relaterad till stöden.

Allmänna arvsfonden delar ut cirka 150 miljoner kronor till ideella föreningar för byggnation av anläggningar. Arvsfondens inriktning på lokalstöd förutsätter att verksamheten i anläggningarna ska vara nyskapande på orten. Merparten av Arvsfondens lokalstöd går till idrottsföreningar. Arvsfonden beviljar oftast större summor jämfört med RF, i genomsnitt beviljades 2,1 miljoner kronor per projekt under 2016. Det har hittills inte gjorts någon samlad utvärdering av vad stöden går till och vilka effekter det har samt inte heller bedrivits systematisk kunskapsutveckling relaterad till stöden.

Boverket har ibland uppdrag relaterade till idrotts-, fritids- och kulturanläggningar till exempel att dela ut bidrag till olika satsningar rörande utemiljö. Under 2016 och 2017 fanns ett stöd som riktades mot upprustning av utemiljön i socialt utsatta områden som bland annat kunde användas till att göra utemiljön mer attraktiv för olika aktiviteter. Totalt delades cirka 600 miljoner kronor ut under de två åren som stödet fanns. Tidigare har myndigheten under åren 2014-2016 fördelat anslaget till utvecklingsprojekt för jämställda offentliga miljöer i städer och tätorter där 34 miljoner kronor fördelades till kommuner och andra bland annat till idrottsanläggningsutveckling. I slutrapporten påpekas behovet av fortsatt kunskapsutveckling i samverkan med bland annat SKL. (*Stöd till utvecklingsprojekt för jämställda offentliga miljöer i städer och tätorter-slutrapport*, rapport 2017:14, Boverket). Under 2016-2018 (1 april) har det varit möjligt att söka bidrag för upprustning av utemiljön vid skolor och förskolor hos Boverket. Stödet har uppgått till totalt 500 miljoner kronor. Andra typer av stöd till anläggningar såsom till exempel stöd till allmänna samlingslokaler delas också ut. Det kan dock konstateras att det hittills inte har gjorts någon samlad utvärdering av vad stöden går till och vilka effekter det har samt bedrivits systematisk kunskapsutveckling relaterad till stöden.

Jordbruksverket kanaliserar medel relaterat till anläggningsutveckling, såsom att det inom ramen för Landsbygdsprogrammet finns ett projektstöd inriktat på investeringar i anläggningar för idrotts- och fritidssysselsättning samt till samlingslokaler för olika typer av aktiviteter. Syftet med stödet är att skapa och behålla anläggningar för idrotts- och fritidsaktiviteter på landsbygden. Stödet kan sökas av myndigheter, kommuner,

landsting, regioner, företag, föreningar och andra organisationer. Stöd kan uppgå till 90 procent av de utgifter som ger rätt till stöd. Det kan dock konstateras att det hittills inte har gjorts någon samlad utvärdering av vad stöden går till och vilka effekter det har samt bedrivits systematisk kunskapsutveckling relaterad till stöden.

Målbild

Det finns behov av anläggningsutveckling och staten kan utveckla en roll för detta. Det finns för närvarande ingen samlad funktion i Sverige för att stödja kommuner och föreningar som ska utveckla anläggningar. Vi menar att en sådan kan spela en viktig roll.

Bristen på en samlad kompetens och kunskapsutveckling kan bidra till en ineffektivitet vid skapandet av nya anläggningar för idrott, fysiska aktiviteter samt kultur och fritid. Visserligen bidrar staten i satsningar till stora medel för anläggningsutveckling, men rörande kunskapsutveckling har satsningarna varit ringa.

Målbilden är att det skapas en utvecklingsfunktion med förebild i den danska Lokal og Anlaeggningsfonden. Det vill säga en organisation som både delar ut ekonomiskt stöd och kan erbjuda inspiration, kunskapsutveckling, kunskapsspridning och rådgivning till kommuner, ideella föreningar, myndigheter och andra samhällsfunktioner avseende anläggningar. Dess styrning ska ske via en tydlig involvering av kommunsektorn och civilsamhället samt i dialog med desamma. Dess huvudsyfte ska vara att sprida kunskap om hur framtidens anläggningar för idrott och fysisk aktivitet kan byggas samt att förmedla ekonomiskt stöd till uppförandet av nyskapande anläggningar. Det ska avse anläggningar som används av invånarna på deras fritid och inte avse eventarenor.

Organisationen kan också dela ut ekonomiskt stöd till anläggningar med nyskapande design och arkitektur som bidrar till utveckling avseende funktion och innehåll.

Den ska ge inspiration och sprida kunskap utifrån de projekt som har fått stöd. De projekten ska kunna stå modell för hur man bygger framtidens anläggningar.

Det kan också övervägas i förhållande till dess organisationsform om den även ska kunna få specifika och aktuella uppdrag från regeringen, så som till exempel att stödja skapandet av anläggningar i utsatta bostadsområden, skapa skolor som lockar till mer fysisk aktivitet etcetera. Alternativt att den får i uppdrag att samarbeta med den myndighet som får ett sådant uppdrag.

För att organisationen ska kunna få en reell effekt bör den ha en god budget och organisation av en omfattning motsvarande den danska.